

SUID-AFRIKAANSE SOLDATE EN HUL SPORT TYDENS DIE EERSTE WÊRELDOORLOG

Floris J.G. VAN DER MERWE

*Departement Sportwetenskap, Universiteit Stellenbosch, Stellenbosch,
Republiek van Suid-Afrika*

ABSTRACT

For many service men in the period 1914-1918/19, sport was a distraction from the terrors of the war, provided essential amusement and served as a link between the front and the respective civilian homes of the service men. This wartime sport was based on two strong and converging traditions, the well-known obsession with sport among the British civilian masses and the sporting tradition adopted by the British forces since 1914. As Britain largely made use of a citizen army, they introduced many civilian customs to humanise the new life at the front. Sport did not benefit only the individual soldier, but also the army as a whole. Until then, sport had been pursued unofficially and widely, but then became formally integrated into the British military system. This article investigates the following questions: To what extent did the troops and prisoners of war experience a need to participate in sport under conditions of war? Which sports and games were played? What role did the relevant environments play in these activities? To what extent did the military authorities influence the sporting activities? Was sport an instrument of cultural and social change?

Key words: World War I; Sport; Britain; South Africa; Prisoners of war; Military.

INLEIDING

Met die naderende eeufeesviering ter gedagtenis aan die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog kan hierdie onderwerp as aktueel beskou word, veral in die lig van die feit dat sporthistorici sportdeelname tydens oorlogvoering tot onlangs toe nog geïgnoreer het. Algemene sekondêre bronne wat die Eerste Wêreldoorlog breedvoerig bespreek, verswyg gewoonlik die aanwesigheid van sport en spele en die groot rol wat dit aan en agter die fronte sowel as in die krygsgevangekampe, gespeel het. Tony Mason en Eliza Riedi vat dit soos volg saam:

“If the more mainstream military historians have tended to neglect the social fabric of military life, a new generation, influenced by the wider developments of social and cultural history, has begun to explore this important area of wartime experience. Nevertheless, the ‘behind-the-lines’ experience – and the part sport played in it – has, despite the *Field’s* optimistic prediction, been less examined.” (Mason & Riedi, 2010:82)

Daar was wel die afgelope dekade in Engeland en Frankryk ’n oplewing in navorsing en publikasies oor sport tydens die Eerste Wêreldoorlog. Hierdie artikel behels die

slotbevindings van ’n omvattende ondersoek na Suid-Afrikaanse soldate en hul sport tydens die Eerste Wêreldoorlog. In dié oorlog het die meeste van die Suid-Afrikaanse soldate in eenhede, oftewel “Imperial Service Units”, gedien, wat bedekte Suid-Afrikaanse eenhede was. ’n Groot gros troepe het egter ook in verskeie ander imperiale eenhede diens gedoen.

NAVORSINGSVRAE

Hierdie navorsing moes poog om antwoorde op die volgende vrae te vind, naamlik: In welke mate het die soldate en krygsgevangenes ’n behoefte aan sport ervaar? Watter sport en spele is beoefen? Watter uitwerking het die geografiese omgewing op hierdie aktiwiteite gehad? In watter mate het die militêre owerhede hierdie aktiwiteite beïnvloed? Was sport ’n instrument vir kulturele en sosiale verandering?

AFBAKENING EN INLIGTINGSBRONNE

Die historikus maak gebruik van amptelike publikasies, foto materiaal, memoirs en onderhoude om die geskiedenis so getrou moontlik te probeer reconstrueer. Van hierdie primêre bronne is kontemporêre briewe en dagboeke ’n uitstekende bron van inligting. Dit is ’n spontane, eerlike en onopgetofte bron (Laffin, 1973:2-3), maar selfs dan hang dit af van die skrywer se eie betrokkenheid by en liefde vir sport hoeveel aandag hy aan hierdie aspek gewy het.

Die leemte wat in die sporthistoriografie bestaan rakende Suid-Afrika se betrokkenheid by die Eerste Wêreldoorlog en waaraan derhalwe aandag gegee is, is die sportaktiwiteite van die Suid-Afrikaanse soldate en krygsgevangenes. Sport, wat in sy wydste vorm vertolk word en aktiwiteite soos kaart- en bordspele insluit, het die kern van die ondersoek gevorm. Ander vorms van vermaak soos toneelspel, musiek, lees en debatvoering is nie aangeraak nie.

Die studie is beperk tot veldtogte en streke waar die grootste konsentrasie Suid-Afrikaanse soldate en krygsgevangenes hulle bevind het. Dit behels Duits-Suidwes-Afrika, Duits-Oos-Afrika, Noord-Afrika, die Midde-Ooste, Vlaandere en Frankryk, asook die krygsgevangenkampe in Afrika en Duitsland. Die opleidingstydperk van die Suid-Afrikaanse troepe in Engeland word ook ingesluit. Die tydperk gedek, is vanaf Suid-Afrika se toetrede tot die oorlog in Augustus 1914 tot en met die demobilisasietydperk (middel 1919).

METODOLOGIE

Die histories-wetenskaplike metode van navorsing is gebruik om die verlede so betroubaar moontlik te reconstrueer en te analiseer. Primêre geskrewe bronne in Suidelike Afrika en Engeland het voorrang geniet. Bewaarplekke wat besoek is, is die JS Gericke-biblioteek in Stellenbosch, die Nasionale Biblioteek van Suid-Afrika (Kaapstad-tak), die Parlementsbiblioteek (Kaapstad), die Kaapse Argief, die Staatsargief (Pretoria), die Argief van die Suid-Afrikaanse Nasionale Verdedigingsmag (SANDFA) in Pretoria, enkele regimentsargiewe (Natal en Wes-Kaap), die Suid-Afrikaanse Museum vir Kultuurgeskiedenis, die Suid-Afrikaanse Nasionale Museum vir Krygsgeskiedenis, die ‘Strange Library’ (almal in Johannesburg), die ‘Cory Library for Historical Research’ in

Grahamstad, asook die Nasionale Argief van Namibië (Windhoek). Talle artikels en boeke wat nie in hierdie bewaarplekke gevind is nie, maar wel in Suid-Afrika beskikbaar was, is deur die interbiblioteek-leningsdiens van die JS Gericke-biblioteek bekom.

In England is die volgende bewaarplekke geraadpleeg: In Londen die ‘British Library’, die ‘Colindale Newspaper Archive’, die ‘Imperial War Museum’, die ‘Templer Study Centre’ van die ‘National Army Museum’, die ‘Liddell Hart Centre for Military Archives’ by King’s College en die ‘National Archive’ in Kew Gardens; By die Universiteit van Leeds die ‘Peter H. Liddle’-versameling in die ‘Brotherton Library’; By die Universiteit van Birmingham die spesiale versameling in die ‘Cadbury Research Library’ sowel as die oop rakke van die hoofbiblioteek (die ‘Centre for First World War Studies’ het intussen ontbind); In Oxford is die ‘Central Library’ en ‘Cambridge County Library’ benut.

Die internet was ook van groot waarde. Hier word veral na die ‘Maurice L. Ettinghausen Collection of Ruhlleben Civilian Internment Camp Papers, 1914-1937’ verwys. Dié versameling word gehuisves by die ‘Harvard Law School Library, Historical & Special Collections, Harvard University’. Dit bevat 16 dose van sy aandenkings uit dié kamp in Duitsland.

Die grootste enkele leemte in hierdie studie is die gebrek aan persoonlike onderhoude met oorlogsveterane as gevolg van die lang tydsverloop van amper ’n eeu sedert die oorlog. Nog ’n beperking was die onvermoë om Duitse en Franse bronne te lees. Toegang tot tersaaklike Franse navorsing is weliswaar deur die werk van Arnaud Waquet (in Engels) bekom.

Watter van die deelnemers aan imperiale spanne Suid-Afrikaners was, kon nie in alle gevalle vasgestel word nie. Baie Suid-Afrikaners het gedurende die oorlog in Britse eenhede diens gedoen en is derhalwe in daardie sportspanne opgeneem sonder dat hulle Suid-Afrikaanse identiteite gespesifiseer is. So is daar soms net na die “British Forces” verwys en in die krygsgevangekampe is die Suid-Afrikaners as “British” beskou.

In ’n era waar internasionale sport in Europa ’n tydelike halt geroep het (die 1916-Olimpiese Spele in Berlyn is byvoorbeeld gekanselleer en so ook die jaarlikse Tour de France), het weermagsport ’n reuse-oplewing geniet, in so ’n mate dat binne die raamwerk van die oorlog, kompetisie op internasionale vlak ’n groot stimulus ontvang het (Waquet & Vincent, 2011:372).

As groot sportliefhebbers het die Britse soldate binne enkele maande vandat hulle op die kontinent voet aan wal gesit het, die nodige reëlins getref om hul gewilde voetbal (sokker) te speel. Die toenemende aantal sportberigte in kontemporêre koerante wat analogieë getref het tussen oorlog en sport, dui op hoe belangrik sport as deel van die soldaat se opleiding geword het. Al die eienskappe wat nodig was vir loopgraaf-oorlogvoering, soos stamina, dapperheid en spangees, kon daardeur ontwikkel word (Waquet, 2011:335). Sport kon dus help om die perfekte soldaat te kweek.

Met die navorsingsvrae as uitgangspunt, kan daar in die geheel gesien tot die volgende slotsom gekom word.

IN WELKE MATE HET DIE SOLDATE EN KRYGSGEVANGENES 'N BEHOEFTE AAN SPORT ERVAAR?

Een van die grootste faktore waaruit die behoefte aan sport gebore is, was verveeldheid. Ivor Gurney, 'n komponis en digter en lid van die Gloucestershire Regiment, het in Junie 1916 geskryf:

“This is a queer war though. Guns are going in the distance, and every moment there is the chance of a strafe (we have had one, not a bad one) yet the note of the whole affair is boredom. The Army is an awful life for an artist ... [e]ither it is slogging along uselessly with a pack or doing nothing but hang about after – or boredom or hell in the trenches. Very little between.” (aangehaal deur Thornton, 1984:70)

In *The Outpost*, 'n soldate koerantjie aan die Wesfront, het iemand geskryf: “There is no doubt about it, life out here is pretty much what we make it, and we, who always make the best of everything, never let the thought of war interfere with our enjoyment” en “[n]o less important, such entertainments were a relief from boredom, and boredom was the inescapable condition of army life” (aangehaal deur Fuller, 1990: 92). 'n Ander inskrywing het gelui: “In this context, ‘the best of all antidotes ... prove to be games. Sports break the deadening inertia, introduce to the men a new interest in which they revel – and are utilized, more and more, as a definite part of the day’s programs” (aangehaal deur Fuller, 1990:93).

Daar was 'n rotasiestelsel aan die Wesfront. Eenhede het van die frontlinie na die ondersteuningslinie beweeg, alvorens hulle na die reserwe en uiteindelik na die rusarea verplaas is. Omtrent drie-vyftes (60%) van 'n infanteris se diens is agter die frontlinie deurgebring (Riedi & Mason, 2006:487-488). Dit is hoekom verveeldheid as so 'n groot faktor beskou is.

Tydens die moeson-reënseisoen in Duits-Oos-Afrika het 'n skietstilstand geheers wat maklik tot verveeldheid kon lei, al is daar met opleiding voortgegaan. Atletiek, 'n gimkana, rugby-, sokker- en hokkiewedstryde is gehou om die verveeldheid teen te werk: “This tedious delay in the midst of a campaign might have been expected to have a bad effect on the morale of the troops, but the 5th Battery showed no signs of such an effect when it eventually marched out of its rainy season quarters” (Adler *et al.*, 1958:50). Die soldate was duidelik verfris ná die geleentheid om sport te beoefen.

Nog 'n faktor was die gemeenskaplike kultuur, naamlik die feit dat die Britse en Dominium-troepe almal 'n liefde vir sport gedeel het. Richard Holmes vat dit raak toe hy geskryf het dat “[s]o many of the habits of peace slipped easily into war. There were divisional horse shows and race meetings, both popular and well attended” (Holmes, 2004:603). Toeskouervermaak was net so belangrik as eie deelname. Daarom is daar soms uit die pad gegaan om sport te ondersteun. So byvoorbeeld is die ‘1/14th Battalion London Regiment (London Scottish)’ toegelaat om hul loopgrawe te verlaat om die Royal Engineers in die half-eindstryd van die 56th Divisional Cup aan te durf. Na die wedstryd het hulle weer hul posisies in die loopgrawe ingeneem (Riedi & Mason, 2006:507).

'n Oorsig van die Britse koerante van einde 1916 toon dat daar toe al genoeg siviele en militêre sport was om die bladsye van spesifiek sportblaaie soos *The Athletic News*, *Sporting Life* en *Sportsman* te vul. Die hoofdoel van hierdie wedstryde en toernooie was om geld vir die toenemende aantal oorlogsliefdadigheidsorganisasies te vind, asook om as goedkoop vermaak te dien vir die soldate wat opleiding ondergaan, sowel as dié wat in die oorlogsnwyerhede gewerk het (Riedi & Mason, 2006:491; Mason & Riedi, 2010:84).

'n Derde faktor was die troepe se behoefte aan 'n moraalopwekker en sport het daardie rol help vervul. Generaal Sir Charles Harington Harington van die 2de Leër het daarna verwys toe hy gesê het “[h]ow many times did one see a Battalion which had come out of the line in the Ypres Salient and elsewhere, battered to pieces and sad at heart at having lost so many Officers and men, hold up its head again and recover in a few hours by kicking a football or punching with the glove?” (Mason & Riedi, 2010:94-95). Sport het daardie vereiste ontspanning verskaf soos geen ander middel nie. Wanneer die soldaat uit die loopgraaf gekom het, was hy uitgeput, modderig, waarskynlik honger en gewoonlik sopnat. Tog het hulle hul eerste oomblikke van “vryheid” benut deur 'n bal rond te skop. Dit was hierdie oomblikke van ontspanning wat 'n belangrike rol gespeel het om by die toestande van die Wesfront aan te pas.

Hoe ook al na die oorlog gekyk word, is dit belangrik dat kennis gedra word van die soldate se lewe in die loopgrawe asook agter die gevegslynies. Omdat die oorlog so 'n verskriklike ervaring was (ná baie se drome van glorie), moes daar periodieke ontsnappings wees. Dit was belangrik dat hulle kon ontsnap na die wêreld wat hulle voor die oorlog geken het – 'n wêreld waar hulle geestesgesondheid nog nie deur die oorlog oorboord gegooi is nie (Fuller, 1990:91, 176). Fuller vat dit mooi saam as “... [h]e [the soldier] sought intervals of pleasure to relieve the suffering, and exercised ingenuity to create islands of sanity in the midst of the horror” (Fuller, 1990:177).

Sport het ook 'n belangrike rol in die krygsgevangekampe gespeel. Vir die krygsgevangenes was voetbal (sokker en rugby), krieket, tennis en gholf waardevolle teenmiddels vir die sogenaamde doringdraad-stres (“barbed-wire disease”) (Powell & Gribble, 1919:157). Die effek van gevangenskap op die mens bly oral dieselfde. So 'n persoon ly weens die gebrek aan vryheid, verlies van toegeneentheid en gedwonge ledigheid met sy dodelike onaktiwiteit (Desson, 1917:90). Dit is hierdie omstandighede van die kampe wat tot verveling lei wat weer sielkundige letsels kon laat.

Aan die begin van hul gevangenskap het die soldate nog hul aandag gevestig op voedsel, hul fisieke toestand en die moontlikheid van vrylating. Na 'n paar maande het 'n paradigmaskuif ingetree. Die kampaktiwiteite het dan opgehou om eenvoudige tydverdrywe te wees en vir baie het dit nou absorberende en gewaardeerde aktiwiteite geword (Ketchum, 1965:213). So byvoorbeeld was een van die verlossende eienskappe van die lewe in Ruhleben-kamp die goed georganiseerde aard van hul sport. Vir die oningeligte mag dit lyk asof hulle 'n vreeslik aangename tyd gehad het, maar dié aktiwiteite was eerder 'n noodsaaklikheid as 'n luuksheid (Cohen, 1917:132).

Om te oorleef het hulle besef dat hulle die kamp (in hierdie geval Ruhleben) so na moontlik volgens hul eie Britse tradisies moes bestuur. Hulle moes dus 'n stukkie tuiste reg in die hart

van die vyand skep. Alles het van hulself afgehang (Mahoney, 1918:80, 106). So was daar etlikes wat nie die depressie kon afskud wat hulle met inhegtenisname opgedoen het nie. Hulle het stadig weggesink in 'n toestand van ongeneesbare swaarmoedigheid. Diesulkes het na twee jaar in die kamp dit steeds onvanpas gevind om vermaak of sport by te woon. Hulle het genot gevind in hulle gebrom en gemopper (Cohen, 1917:110, 192). Hulle het die pret- en plesiermakery in die kamp verdoem in tye waarin hulle land bedreig is (Powell & Gribble, 1919:164-165). Die feit dat die meeste mense die gevangenskap as 'n stimulerende ervaring beskryf het en dat betreklik min negatief daardeur geraak is, kan toegeskryf word aan die sosiale klimaat in die kampe. Sport, vermaak en studie het veroorsaak dat hulle 'n doelgerigte lewe kon lei en daardeur hulle geestelike integriteit kon behou (Ketchum, 1965:210).

WATTER SPORT EN SPELE IS BEOEFEN?

Sport het inderdaad sy voete in die oorlog kon vind. Voor die oorlog was sokker dié militêre sport in Brittanje, dermate dat daar in 1906 soveel as 578 sokkerspanne in die Britse Leër was en 180 spanne in die Vloot. Daarteenoor was daar net 'n handjievool rugbyspanne in hul weermag. Dit was eers in die dekade voor die oorlog dat die 'Rugby Football Union (RFU)' besluit het om rugby in die weermag te bevorder. Die RFU het 'n bekertoernooi vir die regimentspanne in die Leër ingestel, alhoewel dit net tot offisiere beperk was. Teen die tyd dat die oorlog in 1914 uitbreek het, het rugby in die weermag 'n groter vastrapplek gevind. Die twee toere van die All Blacks (1905) en die Springbokke (1906) het bygedra tot rugby se aanspraak op imperiale belangrikheid (Collins, 2002:799-800).

Tog het rugby steeds tweede viool onder die Britse troepe aan die oorlogsfront gespeel. Sokker was verreweg die gewildste sport. 'n Korrespondent van *The Times* het na rugby verwys toe hy geskryf het "it is strange that the game was so little played in France during the war. There was never any difficulty raising sides to play Association [sokker], and there was scarcely a squadron, cavalry, engineers or signallers, or a platoon that did not possess its own team and its own wonderfully coloured jersey. Yet, Rugby games were few and far between." (Collins, 2002:805).

Selfs die dagboek van 'n rugbyspeler van 'Huddersfield' en 'England Northern Union' toon dat hy in 1917 in Frankryk in etlike sokkerwedstryde gespeel het teenoor net een rugbywedstryd. Die rede hiervoor was die gevaar van beserings in rugby, asook die gebrek aan 'n geskikte terrein. Dit was die praktiese redes. Aan die ander kant was daar ook die sosiale redes. Sokker was 'n voorbeeld van klassesamewerking. Soldate van alle range kon (later) saamspeel en dit het gehelp om die *esprit de corps* (samehorigheid) te bevorder. Daarteenoor is rugby toe nog beskou as 'n eksklusiewe spel vir offisiere.

Met aanvang 1916 het die wiel vir rugby begin draai. Aansienlik meer rekrute (onder wie baie professionele rugbyspelers van die 'Northern Union') is gewerf en daar was ook 'n groot invloed van troepe uit die rugbyspelende kolonies soos Suid-Afrika, Nieu-Seeland en Australië. Skielik het die aantal rugbywedstryde die hoogte ingeskiet (Collins, 2002:806). Soos dit later in die Tweede Wêreldoorlog die geval sou wees, het die Suid-Afrikaners, Nieu-Seelanders en Australiërs groot sprankel aan rugby tydens die oorlog verleen (Van der Merwe, 1999; Collins, 2009:56).

Teen Desember 1914 het *The Athletic News* gereeld oor voetbalwedstryde (sokker en rugby) agter die linies in Frankryk en Egipte berig. Terwyl geïmproviseerde sport voortgeduur het, was dit vroeg in 1915 dat gestruktureerde kompetisies en toernooie in Frankryk ingestel is omdat die militêre situasie gestabiliseer het. Kompetisies is van peloton- tot divisievlak georganiseer. Daar was byvoorbeeld wedstryde om die “Bishop of Khartoum’s Cup” (Riedi & Mason, 2006:492-494). Hierdie interpeloton- en spesifiek interkompaniesokkerkompetisies het ’n addisionele doel gehad, naamlik om as proewe vir die interbataljon-wedstryde te dien. Daarbenewens het dit verhoudinge tussen eenhede bevorder (Mason & Riedi, 2010:99).

Sport onder die Britse en Dominium-troepe was net so gewild soos variété-teater (‘music halls’). Sokker en krieket, met rugby in mindere mate, is deur entoesiaste van privaat hoërskole aangevuur en het ander tradisionele sportsoorte min of meer onderdruk (Fuller, 1990:133). Krieket het in die somer van 1915 op ’n spontane grondslag voortgegaan. “A former Northamptonshire captain organised one with hop poles for bats, bully beef tins for wickets, and a tennis ball” (Mason & Riedi, 2010: 86). Twee pelotonne van die ‘1/7th (Robin Hood) Battalion Sherwood Foresters’ het by Sanctuary Wood (naby Ypres in België) ’n wedstryd in die loopgraaf gespeel. ’n Ou konfytblik het as bal gedien en die kolf was ’n weermag-graaf. Daar is nietemin met groot geesdrif meegeding (Mason & Riedi, 2010:86).

Joernaliste wat voorstanders van sport was (soos Frank J. Starr, ’n joernalis van Aldershot en militêre korrespondent wat onder die skuilnaam “Rifleman” in *The Athletic News* en *The Times* geskryf het), het sterk voorbrand gemaak vir die voordele wat ontspanning ingehou het vir die duisende troepe wat opleiding aan die groot militêre sentra in Engeland ontvang het. In ’n reeks artikels is die voordele van veral boks, landlope en voetbal uitgestippel. Daar is ook voorgestel dat daar weekliks ’n halfdag hiervoor uitgehou moes word. Baie bevelvoerende offisiere het hierdie gedagte ondersteun. Boks was baie gewild agter die linies. Die voordeel wat dit bo ander sportsoorte geniet het, was dat dit binnenshuis kon geskied – veral gedurende die bitterkoue Noord-Franse winters. Die ander voordeel was dat dit deur alle ränge geniet is, maar soos by atletiek is aparte kompetisies vir die offisiere en die ander ränge gereël (Riedi & Mason, 2006:490-491, 494). Bokskampioene het groot status aan ’n eenheid verleen (Mason & Riedi, 2010:106).

Atletiek was ook gewild. Menige pretnommers is by die program gevoeg, soos byvoorbeeld driebeenresies, kussinggevegte, kruiwaresies, krieketbalgooi, sakresies, ens. (Mason & Riedi, 2010:88). Ander gewilde aktiwiteite was perdeskoue en perdewedrenne en dit is waar ook al moontlik gehou. Perdewedrenne het groot skares gelok, natuurlik ook vir die geleentheid wat dit vir dobbel gebied het. Dit het daarenteen gimkanas behels waar van perdespringsport tot stoei vanaf die perd se rug gewilde nommers was.

Onder die lewendige belangstelling in sport wat van vroeg af aan die fronte bestaan het, tel tradisionele sportsoorte wat kenmerkend van Britse offisiere was. So byvoorbeeld het hulle die tradisionele jageisoen in die herfs van 1914 ook in Frankryk laat geld. Troepe honde is vir die jag van hase en jakkalse ontplooi, totdat die Franse boere teen Februarie 1915 ’n klag gelê het weens die skade aan hulle landerye. In sommige dele is dit toe verbied.

Ook in Duits-Suidwes-Afrika en in Duits-Oos-Afrika is grootwild gejag en in Salonika (Tessalonika) het die ‘Scottish Horse’ op Saterdag graag hase gaan jag. Vanuit Mesopotamië

was daar 'n groot aanvraag na visstokke (Riedi & Mason, 2006:492-493, 495, 501). Die krygsgevangenes het nogal 'n verskeidenheid sport en spele beoefen, afhange van die omstandighede van die kampe waar hulle hul bevind het. Sokker, rugby, krieket, boks, atletiek, tennis, gimnastiek, skaak, kaartspeel en selfs gholf is in sekere kampe gevind (Van der Merwe, 2013).

WATTER UITWERKING HET DIE GEOGRAFIESE OMGEWING OP HIERDIE AKTIWITEITE GEHAD?

In Duits-Suidwes-Afrika was die hitte, droogte en sand (sandstorms ingesluit) 'n beperkende faktor (Juta, 1933:80-81) en in Duits-Oos-Afrika weer die tropiese siektes, digte plantegroei en reënstorms (Edmonds, 1951:402-403). Dit wil voorkom asof daar in Noord-Afrika en Europa meer sport beoefen is, maar dit kan aan die invloed van die dominante Britse kultuur toegeskryf word. Dit blyk duidelik uit die studie dat oral waar soldate hulle langs water bevind het, hulle deeglik daarvan gebruik gemaak het om te swem of te baai en vis te vang.

In die geheel gesien was sokker die gewildste onder die meer mededingende sportsoorte, alhoewel die Suid-Afrikaners 'n duidelike voorkeur vir rugby getoon het. Hierdie spele is agter die loopgrawe, maar binne hoorafstand en soms selfs trefafstand van die geskut, geniet. Talle voorbeelde bestaan van gevalle waar grofgeskut nie hulle sportlus kon demp nie.

Onder die krygsgevangenes was die betrokke kamp waarin die soldaat hom bevind het die bepalende faktor. Sekere kampowerhede was meer geneë om sport toe te laat as ander en sekere kampe het meer fasiliteite gebied as ander. Offisiere het meer vryheid geniet en beter voeding ontvang. In die kampe waar hulle aangehou is, was daar dus meer kans op sport en ontspanning (Van der Merwe, 2013). Hospitale en hersteloorde het die rehabilitasie- en ontspanningswaarde van sport besef. Dit was veral die Suid-Afrikaanse mediese personeel in Richmond, Engeland, wat hulle hier deeglik laat geld het. Die aandag wat hulle tydskrif, *The Springbok Magazine*, aan sport geskenk het, is 'n sprekende voorbeeld hiervan.

IN WATTER MATE HET DIE MILITÊRE OWERHEDE HIERDIE AKTIWITEITE BEÏNVLOED?

Met Waquet en Vincent (2011:374) se toegang tot die Franse argiewe het hulle tot dieselfde gevolgtrekking as hierdie studie gekom, naamlik dat die militêre owerhede 'n beduidende rol in die ontplooiing van sport tydens die Eerste Wêreldoorlog gespeel het. Die afgrysligheid en onverwagte duur van die oorlog het die militêre owerhede genoop om maatreëls te tref rakende die soldate se moraal en fisieke gemak. Die Britse soldate (wat Suid-Afrikaners ingesluit het) was te ver van hulle tuiste om met kort rukkies verlov huis toe te kon gaan en daarom is hulle kwartiere met die nodige geriewe toegerus. Dit het biblioteke, bioskope, sportvelde en selfs bordele ingesluit. Sokker is byvoorbeeld amptelik deur die militêre owerhede aangemoedig, offisiere het toegesien dat speelvelde naby alle kwartiere geskep word, en balle is verskaf. Teen die agtergrond van eidelose gevegte het sokker (oftewel sport) deel van die "oorlogservaring" geword, net soos alkohol, kaartspeel en die lewe in die loopgraaf (Waquet, 2011:333, 336).

Die bevelvoerders het ook tydens geleenthede, soos Kersfees, grootskaalse feestelikhede op bataljons- of regimentsvlak ondersteun. Dit het 'n blaaskans van die oorlog, genoeg kos en drank, asook georganiseerde vermaak soos sport en konserte ingesluit. Alles met die doel om weer die moraal op te wek in hierdie tyd waar die verlange na die huis of gesin op sy grootste was (Wakefield, 2006:x).

'n Brigade het gewoonlik 'n gedeelte van sy mag in die voorste linie van die gevegsarea aangewend, met 'n tweede gedeelte in nabye ondersteuning en 'n derde ietwat verder terug. Die infanteriste van die brigade se vier bataljons (later drie) het mekaar deur hierdie drie fases afgelos. Daar was ook 'n vierde fase wanneer die brigade in die geheel in divisionele reserwe was. 'n Vyfde fase was wanneer die hele divisie gerus het. Wanneer daar na die voorste linie en nabye ondersteuning verwys word, word loopgrawe bedoel. Sodat 42% van 'n soldaat se tyd is daar deurgebring, met ongeveer 38% in kwartiere en 20% in rusareas. Amper 60% van die tyd het hulle dus in 'n rusfase verkeer.

Die tyd wat in die loopgrawe deurgebring is, was natuurlik die ergste vir 'n infanteris. Daar was hy blootgestel aan modder, reën, koue, bombardering, luise en rotte. Wanneer infanteriste hulself in die loopgrawe bevind het, het hulle tyd bestee aan gereedstaan, wagstaan, kampdiens, vervoerwerk, inspeksie, wapenversorging en werk aan die loopgrawe sodat hulle betreklik min tyd vir hulself gehad het. Sommige tydverdruwe soos lees, skryf en dobbel het wel sporadies voorgekom (Fuller, 1990:58-59, 62).

Wanneer hulle in rus gegaan het, was dit egter allesbehalwe rus in die ware sin van die woord. Soggens was sonder uitsondering tot vervelens toe aan 'n uitputtende oefenprogram gewy. Soveel so dat die woord, 'rus', later 'n grap geword het. In een van die soldate koerantjies aan die front is dit as 'n verfynde vorm van straf beskryf - "A short term used to express endless parades, ceaseless polishing, burnishings and 'inspections'" (Fuller, 1990:78). In so 'n mate dat hulle na 'n paar weke van 'rus' heel gewillig was om na die loopgrawe terug te keer. Soos die oorlog gevorder het, is die middag toe nemend vir ander aktiwiteite, veral sport, gebruik (Fuller, 1990:78).

Dit was in die post-Somme-tydperk (na Julie-November 1916) wat die militêre owerheid sport en ander vermaak op 'n geïnstitusionele wyse deel van die soldaat se lewe aan die oorlogsfront gemaak het. Die 19de Britse Divisie se ruskans na die Derde Slag van Ypres (Passchendaele) in Augustus 1917 dien as voorbeeld. Die infanteriste is met 'n brigade-gimkana getraakteer. Die program was tipies van 'n jaarlikse dorpskermis, waarvan onder andere 'n fietsresies, driebeenresies, toutrek, swemkompetisie, appel-en-emmer-resies, hindernis, stoeldans op muile en sokkerwedstryde deel uitgemaak het (Roberts, 2006:41).

In Februarie 1916 het *The Athletic News* (1916:4) onder die opskrif "Army at play. Sport at the front" vertel van 'n beweging wat anderkant die Engelse kanaal tradisionele sportkompetisies soos dit in vrede tyd in die militêre lewe bestaan het, wou laat herleef. Die militêre leiers in Europa het al lankal die herstellende en versterkende waarde van sport vir die loopgraaf-moë soldate besef. Selfs die herstellende en hospitale wat oorspanne senuwees en wonde moes genees, het sportsoorte soos onder andere voetbal, hokkie, atletiek en krieket ingespan om hulle doel te bereik. In die kwartiere waar die troepe ontlading moes vind na 'n tydperk van diens in die loopgrawe, is sport van net soveel waarde geag as roetemarse,

opknapping van toerusting en dril oefeninge. Ook *The Times* sluit hierby aan deur te verwys na die waarde van sport of spele tydens die opleiding van die Britse soldate soos dit sedert Maart 1916 in Frankryk toegepas is. 'n Demonstrasie hiervan is deur kol. R.B. Campbell van die Gordon Highlanders en sy span gimnastiekinstruktors van die 'Army Gymnastic Staff' by Flixécourt gelewer (*Times*, 1919b:5).

Oor die waarde van sport tydens oorlogvoering het Richard Holmes die volgende te sê:

“The glue which holds armies together has a complex and variable composition, which includes not only major components like belief in a nation’s war aims and hostility towards the enemy, but small, and often more powerful, ones like the bonds that link men in their sections, companies and battalions. The formal structure of the military hierarchy, backed by the constraints of discipline, also plays its part, and wise leaders recognise that the stick of discipline must work alongside carrots such as sport, entertainment, decorations and leave.” (Holmes, 2004:555)

Uit die aard van die saak het sport fiksheid en stamina bevorder, maar dit was nie noodwendig 'n onontbeerlike deel van 'n soldaat se voorbereiding vir oorlog nie. Sommige sportvaardighede was tot groter voordeel vir oorlogvoering. Vergelyk byvoorbeeld die boul van 'n krieketbal met die gooi van bomme en handgranate (Riedi & Mason, 2006:498). Nog só 'n sport is boks. Dit is as die beste voorbereiding vir 'n jong rekrut beskou. Dit het hom vinnige reaksies geleer, onafhanklik van ander en fiks in die wydste sin van die woord gemaak, en verder is dit 'n handige vaardigheid indien 'n soldaat handgemeen met sy vyand raak. Dit het dikwels gebeur dat die vyand se linies ingeneem en gevegte man tot man tot op bajonet punt gevoer is.

Sport se militêre nuttigheid om fiksheid te bevorder, verveeldheid te verlig, aandag van die oorlogswreedheid af te lei, moraal op te bou, verhouding tussen offisiere en manskappe te bevorder, en ook die *esprit de corps* te bevorder, is dus na waarde geskat. Generaal Sir Charles Harington Harington het verklaar dat dit leer, in die vorm van voetballe en bokshandskoene, was wat vir Brittanje die Eerste Wêreldoorlog help wen het. Hiermee het hy in oordrewe mate amptelik erkenning aan die militêre waarde van sport gegee.

Na 40 jaar van georganiseerde weermagsport het die Britte teen 1914 algemeen aanvaar dat sport 'n aantal praktiese voordele ingehou het, soos dat dit fiksheid verhoog, verveeldheid bekamp, dronkenskap verminder, help om regimentsidentiteit te bou, om verhoudings tussen offisiere en manskappe (ander range) – asook tussen die weermag en die burgerlikes – te verbeter, en laastens om moraal te verbeter. Dit het verder 'n belangrike rol gespeel om die soldate se aandag van die gruwels van die oorlog af te lei (Riedi & Mason, 2006:487, 496-499). So het Mason en Riedi (2010:92) verklaar - “we were arranging football matches and boxing to keep our minds off this terrible war as much as possible”. Sport het ook as 'n belangrike skakel met hul tuiste gedien – 'n herinnering aan die siviele lewe en hul identiteit (Mason & Riedi, 2010:93).

Sport, veral 'n sport soos rugby, leer 'n soldaat dapperheid en aggressiwiteit (Riedi & Mason, 2006:497). Dit is hierdie gewelddadige en fisieke aard van die spel wat dit so goed by

destydse oorlogvoering laat inpas. Lord Jellicoe, Admiraal en hoof van die Britse seestaf tydens die oorlog, het geskryf “Rugby football, to my mind, above all games is one which develops the qualities which go to make good fighting men. It teaches unselfishness, *esprit de corps*, quickness of decision, and keeps fit those engaged in it” (*Graphic*, 1917:20; Collins, 2009:59, 61).

In die 19de en vroeë 20ste eeu is die opvatting dat sport 'n handige opleidingsmeganisme vir oorlogvoering was, algemeen aanvaar en dit kan duidelik waargeneem word uit die generale-staf se instruksies vir die opleiding van pelotons vir offensiewe optrede van 1917. Hier word benewens dril, bajonetoefening, granaatgooi, skietkuns en liggaamlike fiksheidsprogramme, ook ontspanningsaktiwiteite soos sokker, rugby en snipperjagte (“paper chases”) ingesluit. Laasgenoemde moes op Woensdag- en Saterdagmiddae plaasvind aangesien dit as halwe vakansiedae beskou is. Eenhede ácter die linies het egter soggens opleiding ontvang en smiddae gespeel (nie net Woensdae en Saterdag nie) (Riedi & Mason, 2006:510).

Die Britse weermag se opleidingshandboek van 1918 het die volgende voorstel bevat: “Too much attention cannot be paid to the part played by games in fostering the fighting spirit ... [h]e [the platoon commander] should not only personally and actively arrange for games and competitions for his men, but take part in them himself” (Roberts, 2006:37).

Junior offisiere met karige opleiding vir die tipe oorlog waarin hulle hul bevind het, moes baie keer terugval op hul eie ervaring en verbeelding as dit by die opleiding van hul manskappe gekom het. Dan het hulle op hulle sport ervaring staatgemaak vir inspirasie, gerugsteun deur die amptelike erkenning van sport as opleidingshulpmiddel. Deur opleiding as 'n vorm van sport te beskou, het hulle dit meer aantreklik vir hul mede-sportliefhebbers in die laer range gemaak (Sheffield, 2000:47). Lt. Henry P.M. Jones het in Mei 1915 in *The Allynian* geskryf oor amateursport as die beste manier van voorbereiding vir oorlog:

“Nothing but athletics has succeeded in doing this sort of work in England. Religion has failed, intellect has failed, art has failed, science has failed. It is clear why: because each of these has laid emphasis on man’s selfish side; the saving of his own soul, the cultivation of his own mind, the pleasing of his own senses. But your sportsman joins the Colours because in his games he has felt the real spirit of unselfishness, and has become accustomed to give up all for a body to whose service he is sworn. Besides this, he has acquired the physical fitness necessary for a campaign. These facts explain the grand part played by sport in this war; they also explain why the amateur has done so enormously better than the professional.” (Jones, 1918:47)

Om te verseker dat almal betrokke kon wees, is sokker toernooie byvoorbeeld op 'n uitklopbasis van drie fases beslis. Fase een was tussen saamgeraapte spanne (“scratch teams”) binne elke bataljon sodat almal die geleentheid kon kry om te speel. Fase twee was tussen die beste spanne in elke bataljon en dié wenners sou dan in fase drie speel om as die divisie se beste span aangewys te word (Roberts, 2006: 39).

Tot op hierdie tydstip in die oorlog is sport egter sporadies toegepas en het dit ook baie van die betrokke offisiere afgehang. As daar een of twee offisiere in die bataljon of brigade was

wat 'n belang by sport gehad het, is dit “toegepas”. By sommige regimente het hulle offisiere sport regdeur die oorlog bevorder, maar by ander het die verplasing of lewensverlies van sulke offisiere ook die verlies aan sport in die betrokke eenheid beteken. So was Suid-Afrikaanse soldate wat byvoorbeeld onder die bevel van maj.genl. Sir Henry Timson Lukin was, bevoorreg want hy was 'n groot sportliefhebber. Hy was erg oor alle uitdagende sportsoorte (“manly sports”). Hy het veral van gimkana, polo, krieket en perdewedrenne gehou. Tydens die oorlog het hy onder andere rugby bevorder deur die Lukin-beker te skenk en gereeld atletiekbyeenkomste ondersteun (SANDFA).

Nog 'n voorbeeld van 'n rolmodel is lt.kol. John Campbell van die ‘Coldstream Guards’ wat op 'n kritieke tydstip van die Slag van die Somme (Julie 1916) 'n suksesvolle aanval met 'n jagbeuel ingelui het. Genl. Forestier-Walker van die 27ste Britse Divisie het einde 1917 in Salonika besluit om die verveeldheid teen te werk deur 'n jakkals- en haasjag met plaaslike honde te reël. Dit het in die Struma-vallei plaasgevind en 125 offisiere het deelgeneem, onder andere die korps se bevelvoerder, genl. Sir Charles Briggs, die divisie-bevelvoerder en vyf ander generaals. Hierna het hulle elke Saterdagmiddag, as die gevegte dit toegelaat het, vir hierdie doel byeengekom. Een van hierdie offisiere, lt.kol. George Railston, het by elke moontlike geleentheid polo wedstryde gereël. By een so 'n geleentheid, wat deur die Scottish Horse gewen is, het vyandelike skrapnel die teeparty wat na die wedstryd gevolg het, beëindig (Dawson, 1936:14-15, 83-87, 94, 97).

Soos die oorlog gevorder het, het offisiere op alle vlakke toenemend die waarde van sport besef en dit aktief bevorder. Generaal Sir Hubert Gough, as bevelvoerder van die 5de Britse Leër, het in August 1916 die aanlê van voetbalvelde in elke brigade-area onder sy bewind gelas. Teen 1917 is daar al 'n indrukwekkende aantal speelvelde geskep. Divisionele bevelvoerders het toenemend sulke kompetisies aangemoedig en selfs kampioenskapstroofeë geskenk (Fuller, 1990:88).

Lt.kol. William Croft het as een van die bevelvoerders in die 9de (Skotse) Divisie ook sy deel bygedra. Hy het byvoorbeeld in sy poging om van sy offisiere so ver te kry om aan die landlope deel te neem, self vir die kompetisies ingeskryf – al was dit maar soms met onwilligheid. Hy het in 1917 by Arras in Frankryk aan die swemgala deelgeneem. By 'n ander geleentheid het hy 'n snipperjag georganiseer. Hy het een frank belowe aan elke man wat hom kon vang (hy was een van die ‘hase’) en die hele bataljon moes deelneem (Croft, 1919:19, 135, 139-140).

In hierdie Wêreldoorlog het die verskynsel ontstaan dat die Britse offisiere vir die eerste keer van hulle dissiplinêre troon afgeklim en op 'n vriendskaplike wyse met die manskappe omgegaan het. Hulle het die lint gehou by atletieknommers, veldwerk gedoen by krieketwedstryde en selfs hul sportklere uitgeleen. Dit was 'n welkome verwickeling in 'n weermag wat altyd so gesteld was op 'n skeidingsmuur tussen offisiere en manskappe (Fuller, 1990:91). Ondanks Gen. Douglas Haig, bevelvoerder van die 1ste Britse Leër Korps, se vroeëre nougesetheid, was bevelvoerende offisiere oor die algemeen gretig om sport te bevorder. Dit het hulle gedoen deur onder andere óf pryse te skenk óf wedstryde te inisieer. Nie-amptelike ondersteuning het ook van kapelane gekom wat gewoonlik 'n belangrike rol in sportverenigings gespeel het. Daarby het die Christelike Jongmanne Vereniging (YMCA) voetbal ligas georganiseer. Sporttoerusting is nog grootliks deur die spelers self voorsien, of

so nie deur burgerlikes tuis. Dit was nietemin 'n skaars kommoditeit (Mason & Riedi, 2010:88).

Deur middel van sport kon offisiere die karakter van hulle troepe beter oordeel. Hulle is derhalwe aangemoedig om 'n persoonlike en aktiewe belang daarby te hê. Offisiere het soms sokker teen die ander range gespeel, alhoewel hierdie “ander range” dan amper altyd sersante was (behalwe in die krygsgevangenskap waar hulle soms teen die ordonnanse gespeel het) (Riedi & Mason, 2006:502, 504). Dit was hierdie offisiere wat uit die Britse privaat hoërskole gekom het, wat oorlog as 'n vorm van sport beskou het. Hierdie privaat-hoërskool-etos was tipies Engels en het ook offisiere beïnvloed wat nie uit hierdie skole afkomstig was nie. Dit het berus op atletiese vermoëns, die konsep van ridderlike opgevoedheid, 'n gees van selfopoffering en kameraadskap. Ten tyde van hierdie oorlog het soldate selde die opvatting bevraagteken dat daar 'n direkte verband was tussen die privaat-hoërskool-etos en die vermoë om soldate in oorlog te lei. Elite-skole het immers die ontwikkeling van karakter, fisieke en morele dapperheid, lojaliteit, samewerking en die vermoë om bevele te gee maar ook te gehoorsaam, beklemtoon.

Hierdie etos verklaar die voorval waar ene Kapt. Nevill sokkerballe aan sy kompanie gegee het om in Niemandsland in te skop om sodoende die aanval in te lei. Die sielkunde daaragter lê daarin dat die sokkerballe die nuweling-soldate se aandag van die verwagte geweervuur moes aflei (Sheffield, 2000:43-44, 48). Omdat die Britte en hul Dominiums meer sportief as ander nasies was, het dit 'n morele superioriteit uitgestraal (Fuller, 1990:140).

Aan die Wesfront was dit die Britse leër wat sport opgehemel het, want hulle het geglo dat dit nasionalisme sou bevorder (Ferro, 1973: 13). Die groot skaars by sportbyeenkomste van die weermag het die soldate aan hul tuistes herinner. Hierdie ondersteuning was ook waardevol vir die simbolisering en versterking van die onderskeie eenheid se *esprit de corps* – wat toenemend nodig was soos nuwe soldate die gesneuweldes vervang het (Fuller, 1990:89-90).

WAS SPORT 'N INSTRUMENT VIR KULTURELE EN SOSIALE VERANDERING?

Die verhale van sokker wat tydens Kersfees-skietstilstande met die vyand gespeel is of balle wat in Niemandsland ingeskop is om 'n offensief in te lei, is indrukwekkend en in die geheue vasgelê. Die werklike waarde van sport tydens die oorlog was egter minder dramaties en meer insiggewend (Riedi & Mason, 2006:486). So het *The Field* van 16 March 1918 die volgende gepubliseer:

“The assiduous and organized cultivation of sport, and what is more important the spirit of sport, has become one of the most distinctive marks of the British Army, and it will be a task worthy of the greatest historians to record what this sporting spirit has done, not only for the British Army, not only for the British Empire, but for the whole civilized world during the present war.” (Riedi & Mason, 2006:486)

Alhoewel sport al voor die oorlog gewild was onder die soldate, is dit eers in dié oorlog formeel in die militêre stelsel opgeneem – as “recreational training” en as die amptelike goedgekeurde vorm van ontspanning vir alle range. Dit het dus gegroei vanaf 'n hoofsaaklik spontane en geïmproviseerde tydverdryf tot 'n verpligte aktiwiteit. Dit het werklike voordele

vir die individuele soldaat én die leër in die geheel ingehou. Hierdie Britse voorbeeld is deur ander Geallieerde weermagte gevolg, selfs ook die Amerikaners en die Franse (laasgenoemde was aanvanklik baie skepties hieroor). Sport was nie net vir die individuele soldaat van waarde nie, maar ook vir die weermag in die geheel. Die Eerste Wêreldoorlog was die keerpunt waar sport, voorheen wydverspreid maar grootliks nie-amptelik in die Britse Leër, 'n integrale deel van die militêre stelsel geword het. Lesse wat uit hierdie oorlog geleer is, het die Britse Weermag in die Tweede Wêreldoorlog genoop om sport heelhartig te ondersteun (Riedi & Mason, 2006:486, 515).

Sportdeelname het in 'n belangrike hulpmiddel ontwikkel wat die soldaat se toewyding tot diens en gewilligheid om te veg, bevorder het. Die rede hiervoor was dat die weermag nou grotendeels uit die gewone man bestaan het en nie meer net vir die adel toeganklik was nie. Die laer klasse het hulle eie waardes gehad en is nie soseer aangevuur deur Koning, Land, Ryk en Regiment nie (Roberts, 2006:27). Nog 'n historiese verwikkeling was dat offisiere en manskappe in Augustus 1916 vir die eerste keer in die geskiedenis saam aan militêre atletiek deelgeneem het (Mason & Riedi, 2010:84).

Aanvanklik kon die Franse nie verstaan hoekom die Britte so baie gespeel in plaas van geveg het nie (Fuller, 1990:135). In die dagboek van Marc Bloch ('n Franse soldaat en later 'n beroemde Franse historikus), bevestig hy dat hulle dikwels ledig was tydens hul rustydperke (Bloch, 1980: 108). Dit sou eers vanaf die 1920s wees dat die Franse moderne sport in hulle populêre kultuur opgeneem het. Die Eerste Wêreldoorlog het hierdie saadjie geplant (Fuller, 1990:135), want voor die oorlog was Franse sport nog in sy kinderskoene. Franse militêre sokker- en rugbyspanne het hulle beslag in 1917 gekry (Waquet, 2011:331-350).

The Daily Mirror het in die volgende berig, getitel "Teach cricket to the French", voorspel dat die Britte die Franse tydens die oorlog krieket sou leer:

"Wherever he has been, Lord Harris has taken his best-loved sport – cricket – with him. In India he did much to popularise the game, and if fate should send him to the Continent during the present campaign, according to a friend of mine who knows him well, he would start teaching the French troops to play cricket between the battles." (Liddell Hart Centre for Military Archives, 1914:8)

Soos Arnaud Waquet in sy artikel uitstippel, het die Eerste Wêreldoorlog 'n bloeityd van internasionale sport teweeg gebring. Internasionale wedstryde was, onder andere, wanneer Britse weermagspanne teen Franse spanne gespeel het. Die Franse leër het aanvanklik gedink sport tydens oorlogstyd is onvanpas. Hulle is op die ou einde deur die Britte oortuig dat dit wel waarde het. Met aanvang 1918 het die Britse owerhede die Franse van 15 000 voetballe voorsien en in die na-oorlogse tydperk het sport deel van die Franse weermagopleiding geword (Waquet & Vincent, 2011:372-392).

Die rol van sport in die Britse weermagspoging het selfs die vyand beïndruk. Die *Berliner Tageblatt* het berig dat die Duitsers beïndruk was met die Britse infanteriste se verdediging en die gebruik van die terrein ("use of the ground"). Dit was 'n duidelike voordeel wat uit hulle sportagtergrond gespruit het (Waquet, 2011:341).

Rugby *per se* het 'n interessante deurbraak gemaak. Die rol wat dit in die oorlog gespeel het, het veel wyer gestrek as net die bekamping van verveeldheid en die opbou van moraal. Dit was net eietydse voordele. Ná die oorlog is rugby beskou as dié verdediger van Edwardiaanse imperiale ideale en dit het tot die styging daarvan as dominante sport in die privaat- en staatskole gelei (Collins, 2002:815).

Die nasionale waarde van rugby is soos volg deur “Headmaster” (pseud.) in *The Times* (1919a:2) beskryf: Hy noem dat voor die oorlog Brittanje oor die algemeen, en die privaat hoërskole in die besonder, gereeld aangeval is oor hulle oordrewe beheptheid met sport. Die oorlog het bewys dat sport tot die paraatheid van die Britse weermag bygedra het, maar ook dat rugby as 'n instrument van ware opvoeding uitgestaan het ... “it has proved itself to be unequalled by any other game as a school of true manhood and leadership”. Die redes hiervoor was dat dit 'n spanspel is waar individualiteit verdwyn het. As 'n voorspeler moes hy te enige tyd in 'n pak sak waar elke man sy posisie en plig het. Hulle moes saam swaai of opbreek of die bal dribbel en najaag. 'n Agterspeler het meer vryheid geniet, maar weereens moes hulle perfek kombineer om suksesvol te wees. Dan vereis rugby van alle spele ook onmiddellike besluitneming. Kritieke keuses moet binne die kortste tyd gedoen word. Dit geskied te midde van groot geraas van die toeskouers en elke speler moet hard konsentreer om sy leier se bevele te hoor en dit in spanverband uit te voer. Hieraan is spoed en risiko gekoppel. 'n Speler is altyd blootgestel aan die gevaar van liggaamlike beserings, maar dit mag nie sy besluitneming beïnvloed nie. Daar is nie 'n groter toets van temperament nie. Die toets is om hard te kan speel, maar terselfdertyd binne die reëls te bly.

“Headmaster” sluit sy berig af met die stelling dat rugby die spel van die Leër was wat die strafste en afgryflikste van alle oorloë gewen het. Hy stel voor dat dit die universele spel van die nuwe Britse opvoedkundige stelsel moet word, aangesien dit 'n man van deelnemers maak (*The Times*, 1919a:2). Die oorlog in Brittanje is nie verniet as 'n voetbalwedstryd beskou nie. Rugby *per se* het 'n hoër morele doel gehad as net ontspanning. Die doel daarvan was om jong mans as leiers in die Britse Ryk op te lei, asook om die Anglo-Saksiese ras se superioriteit ten tyde van vrede én oorlog te demonstreer. Daarom is dit deur baie as 'n meer doeltreffende vorm van militêre opleiding beskou (Collins, 2002:797-798).

Baie van “Headmaster” se menings berus op die destydse bewuswording van die swak fisieke toestand van die Britse jeug tydens die Anglo-Boereoorlog. Dit is gevolg deur die groot nederlae in internasionale rugby (in 1905 teen die All Blacks en in 1906, 1910 en 1912 teen die Springbokke). Die toere deur die koloniale spanne het getoon hoe rugby 'n gesonde en sterk nasie kon bou. Te midde van die rekonstruksie fase wat op die Eerste Wêreldoorlog gevolg het, is skole aangemoedig om rugby as wintersport te aanvaar, wat inderdaad ook gebeur het (Collins, 2009:50, 66). Dit het weliswaar voor die oorlog kopuitgesteek, maar dit was in die jare ná die oorlog dat spesialisasie in rugby 'n werklikheid geword het. So byvoorbeeld het die haker in die skrum toe die belangrikste voorspeler geword (Sanderson, 1964:197-199).

Volgens die *South African Railways and Harbours Magazine* (1916:608) het daar sedert die uitbreek van die oorlog 'n groot belangstelling in liggaamlike opvoeding (“physical culture”) in Suid-Afrika ontstaan. Die paradigmaskuif was na krag en uithouvermoë. Almal wat belanggestel het om soldate van die koning te word, het met Sweedse gimnastiek (“Swedish

drill”) kennismmaak. In die proses het die twee manlike sportsoorte, naamlik stoei en boks, ook ’n oplewing ervaar.

SUMMARY

South African troops at play during World War I

In the light of the forthcoming centenary celebrations in commemoration of World War I, this study can be regarded as topical – especially as sport historians ignored this field until recently.

Sport protagonists claim that sport won the war, but even if this were not the case, it did play an important role in the experience of many service men in the period 1914-1918/19. It was a distraction from the terrors of the war, provided essential amusement and served as a link between the front and the respective civilian homes of the service men. Thus, sport helped to make the war bearable.

This obviously also applied to the prisoners of war. This wartime sport was based on two strong and converging traditions. On the one hand there was the well-known obsession with sport among the British civilian masses and on the other hand the sporting tradition adopted by the British forces since 1914. As Britain largely made use of a citizen army for the first time in this war, they introduced many civilian customs and habits to humanise the new life at the front. Sport did not benefit only the individual soldier, but also the army as a whole. World War I was the turning point for sport, which up until then had been pursued unofficially and widely but which now became formally integrated into the British military system. After the war, it was the army that initiated post-war sport in Britain. The British Empire and American Services Boxing Tournament of December 1918, and the international rugby tournament for the King’s Cup in March and April 1919, serve as examples.

The present research attempted to find answers to the following questions:

(1) *To what extent did the troops and prisoners of war experience a need to participate in sport under conditions of war?* One of the main factors that contributed to the need for sport was boredom. Another factor was the common culture – the fact that the British and Dominion troops all shared a love of sport. A third factor was the troops’ need for a morale booster and sport helped to fulfil that role. Sport also played an important role in the prisoner-of-war camps. As far as the prisoners were concerned, football (soccer and rugby), cricket, tennis and golf were great antidotes to the so-called barbed-wire disease.

(2) *Which sports and games were played?* Soccer was the most popular by far, followed by rugby, cricket, boxing, track and field athletics (“sports”), horse racing, hunting, fishing, card games, etc. The prisoners of war also engaged in a variety of sports and games, depending on the conditions in the camps in which they were interned. Soccer, rugby, cricket, boxing, athletics, tennis, gymnastics, chess, card playing and even golf occurred in certain camps.

(3) *What role did the relevant environments play in these activities?* In German South West Africa the heat, drought and sand (including sandstorms) were a restrictive factor, as were the

tropical diseases, dense vegetation and rainstorms in German East Africa. It would seem that the troops engaged in sport to a greater extent in North Africa and Europe, although this could also be ascribed to the influence of the wider presence of British culture. It is evident in the study that whenever service men were near water, they greatly enjoyed bathing and fishing. Among the prisoners of war, the determining factor was the particular camp in which they were held captive. Certain camp authorities were more willing than others to allow sport, and some camps offered better facilities.

(4) *To what extent did the military authorities influence the sporting activities?* Military authorities played a significant role in the encouragement or promotion of sport during the Great War. The horror and unexpected duration of the war compelled military authorities to take measures to boost the soldiers' morale and improve their physical comfort. It was during the post-Somme period that the military authorities made sport and entertainment part of the soldier's life on the front in an institutionalised way. The military leaders in Europe in particular had long ago realised the restorative and recuperative value of sport for the trench-tired troops. Even the convalescent camps and hospitals that had to heal over strung nerves and injuries used sport such as football, hockey, athletics and cricket for that purpose. In the billets where the troops were meant to find some relief after spending time in the trenches, sport was deemed to be of the same value as route marches, refitting and square drill.

(5) *Was sport an instrument of cultural and social change?* Although sport had been popular among the troops prior to the war, it only became integrated in the military system during this war – both as recreational training and as the officially approved form of recreation for all ranks. Thus, it developed from a mainly spontaneous and improvised pastime into a compulsory activity. It had real benefits to both the individual soldiers and the army as a whole. Other Allied forces, even the Americans and the French, who were initially sceptical, followed the British example. Initially the French could not understand why the British played more than they practised warfare. Only from the 1920s would the French include modern sport in their popular culture. World War I had planted this seed, for before the war French sport was still in its infancy. French military soccer and rugby teams were established in 1917. A further development was that officers and men participated together in military sports for the first time.

In an era in which international sport in Europe came to a temporary halt (for example, the 1916 Olympic Games in Berlin were cancelled, as was the Tour de France), military sport enjoyed a major revival to the extent that within the framework of the war, competition on international level was stimulated.

Erkenning

Geldelike bystand vir hierdie navorsing wat deur die *National Research Foundation* (NRF) bewillig is, word met dank erken. Menings wat hier uitgespreek word of gevolgtrekkings waartoe gekom is, is dié van die outeur en moet nie noodwendig aan die NRF toegeskryf word nie.

BRONNE

- ADLER, F.B.; LORCH, A.E. & CURSON, H.H. (1958). *The South African Field Artillery in German East Africa and Palestine, 1915-1919*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- ATHLETIC NEWS, THE (1916). 14 February.
- BLOCH, M. (1980). *Memoirs of war*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- COHEN, I. (1917). *The Ruhleben prison camp. A record of nineteen months' internment*. London, UK: Methuen.
- COLLINS, T. (2002). English Rugby Union and the First World War. *The Historical Journal*, 45(4): 797-817.
- COLLINS, T. (2009). *A social history of English Rugby Union*. Abingdon (Oxon), UK: Routledge.
- CROFT, W.D. (1919). *Three years with the 9th (Scottish) Division*. London, UK: John Murray.
- DAWSON, L. (1936). *Sport in war*. London, UK: Collins.
- DESSON, G. (1917). *A hostage in Germany*. London, UK: Constable.
- EDMONDS, J.E. (Comp.) (1951). *A short history of World War I*. New York, NY: Greenwood Press.
- FERRO, M. (1973). *The Great War 1914-1918*. London, UK: Routledge & Kegan Paul.
- FULLER, J.G. (1990). *Troop morale and popular culture in the British and Dominion armies, 1914-1918*. Oxford, UK: Clarendon Press.
- GRAPHIC, THE (1917). 6 January.
- HOLMES, R. (2004). *Tommy. The British soldier on the Western Front, 1914-1918*. London, UK: Harper Collins.
- JONES, H.P.M. (1918). "War letters of a public-school boy." Online: [<http://www.gutenberg.org/ebooks/29333>]. Retrieved on 30 November 2011.
- JUTA, H.C. (1933). *The history of the Transvaal Scottish*. Johannesburg, RSA: Hortors.
- KETCHUM, J.D. (1965). *Ruhleben. A prison camp society*. London, UK: Oxford University Press.
- LAFFIN, J. (1973). *Letters from the front 1914-1918*. London, UK: J.M. Dent & Sons.
- LIDDELL HART CENTRE FOR MILITARY ARCHIVES (1914). MISC 5: *The Daily Mirror*, 26 August.
- MAHONEY, H.C. (1918). *Interned in Germany*. London, UK: Sampson Low, Marston.
- MASON, T. & RIEDI, E. (2010). *Sport and the military. The British Armed Forces 1880-1960*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- POWELL, J. & GRIBBLE, F. (1919). *The history of Ruhleben. A record of British organisation in a prison camp in Germany*. London, UK: W. Collins Sons.
- RIEDI, E. & MASON, T. (2006). "Leather" and the fighting spirit. *Canadian Journal of History*, Winter: 485-516.
- ROBERTS, J. (2006). 'The best football team, the best platoon'. *Sport in History*, 26(1): 26-46.
- SANDERSON, H.J. (1964). Hoe die spel in my tyd verander het. In Suid-Afrikaanse Rugbyraad, *Rugby in Suid-Afrika (197-199)*. Cape Town: Johnston & Neville.
- SHEFFIELD, G.D. (2000). *Leadership in the trenches. Officer-man relations, morale and discipline in the British Army in the era of the First World War*. London, UK: Macmillan.
- SOUTH AFRICAN NATIONAL DEFENCE FORCE DOCUMENTATION CENTRE (SANDFA). WO1D, Box 1a.
- SOUTH AFRICAN RAILWAYS AND HARBOURS MAGAZINE (1916). 10(8).

- SPRINGBOK MAGAZINE, THE* (Dec. 1917- March 1919). *The Magazine of the South African Military Hospital, Richmond Park, Surrey.*
- THORNTON, R.K.R. (Ed.) (1984). *Ivor Gurney: War letters.* London, UK: Hogarth Press.
- TIMES, THE* (1919a). 26 February.
- TIMES, THE* (1919b). 5 March.
- VAN DER MERWE, F.J.G. (1999). *S.A. soldate en hul sport, 1939-1945.* Stellenbosch, RSA: FJG Publikasies.
- VAN DER MERWE, F.J.G. (2013). Sport in Ruhleben: 'n Toonbeeld van oorlewing in krygsgevangenskap. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Navorsing in Sport, Liggaamlike Opvoedkunde en Ontspanning*, 35(1): 165-181.
- WAKEFIELD, A. (2006). *Christmas in the trenches.* Phoenix Mill, UK: Sutton.
- WAQUET, A. (2011). Sport in the trenches: The new deal for masculinity in France. *International Journal of the History of Sport*, 28(3-4): 331-350.
- WAQUET, A. & VINCENT, J. (2011). Wartime rugby and football. *International Journal of the History of Sport*, 28(3-4): 372-392.